

dr. Sasvári László

A neoarmenizmus jövője...

A Fővárosi Örmény Klub résztvevői 2013 augusztusában hallhatták (majd a füzetek szeptember-októberi számában olvashatták) dr. Kali Kinga előadását „*Kulturális stratégiák: armenizmus és neoarmenizmus*” címmel. Lehet, hogy merész dolog, de úgy vélem, hogy valahol idecsatlakozik a Budapesti Történelmi Múzeumban ez év folyamán áprilistól szeptemberig nyitva tartó, „*Távol az Araráttól – Örmény kultúra a Kárpát-medencében*” című kiállítás.

Ezt a kiállítást – véleményem szerint – jórészt azért lehetett megrendezni, mert néhány éve a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen dr. Kovács Bálinttal az élen alakult egy kutatócsoport, mely az erdélyi örmények hagyatékából rég elfeledett emlékeket tárt fel. Ezt a kutatócsoportot – saját véleményem szerint – a neoarmenizmus szellemiségében résztvevőnek és munkálkodónak tekintem.

A nem oly nagy létszámú erdélyi örménység – mely ma is él és tevékenykedik (ha jóval kisebb számban is) – óriási, s mondhatni rejtett, vagy legalábbis eddig rejtett örökséggel rendelkezik. És még mennyi mindent nem ismerünk! Nem kívánok nagyon részletes elemzésekbe menni, de a kiállítás áttekintést nyújtott a XVII. századtól, mondhatni a XX. század közepéig. Sajnos volt, amit nem tudtak bemutatni emlékek híján, mint például az Újvidéken élt örmény közösséget. S hadd említsem meg, hogy ez olyan közösség volt a XVIII. század közepétől a XIX. század végéig, mely Erdélyen kívüli volt. Talán nem sokan tudják, hogy voltak törekvések további örmény közösségek létesítésére is, pld. Arad közelében, vagy voltak arra tervek, hogy Máramarosban is le-

gyen örmény közösség, de csak szórvány alakult ki. Békés városában is ígérkezett ilyen lehetőség, az örmények templomot kívántak emelni, de végülis egy görög ortodox templom létesült. Nagyobb történelmi fíntor az, hogy nem alakult örmény szertartású katolikus egyházmegye, csak igen későn egy apostoli kormányzóság (1930).

Ennek ellenére az örmény örökség nagyon jelentős szellemi kincs és sokat jelenthet számunkra, hisz jómagam az örmény katolikus egyház iránt érdeklődve jutottam el az örmények megismeréséhez. Mind a mai napig fontos lelki olvasmányt jelentenek számomra az örmény liturgikus szövegek.

Ha valaki nem láthatta a kiállítást, az is képet alkothat magának, mert kiválóan viszi tovább az emléket a kiállítás címével megjelent tanulmánykötet s egyben kiállítási katalógus (részletes elemző leírásokkal).

Könyvárusi forgalomba – tudtommal – nem került, de egy idő után talán antikváriumokba eljut. A könyvgyűjtőknek is megtetszene. A Budapesti Történelmi Múzeum segíthet a megszerzésében! Akik pedig a programokba kívánnak bekapcsolódni, kapcsolódjanak be a közösségbe, például az EÖGYKE rendezvényein! (www.magyarormeny.hu)

Még óriási anyag vár ismertetésre. Erdélyben és itthon továbbra is élnek az örménység intézményei és munkálkodnak, köztük a már említett kutatócsoport. A továbbiakban is várunk kiállításokat és köteteket, melyek megtanítanak az ősök szellemiségére. S így válnak számunkra példaképekké és sugalmazzák, hogy kövessük őket! (Szerk.megj.: a kiállítás katalógusa a Budapesti Történelmi Múzeumban megvásárolható.)

Nyelvművelés

Aki, amely, ami...

Az ősi magyar szó, az it- már az 1055-ből való Tihanyi Alapítólevélben előfordul; ez a tő magyarázza az **ital**, **itat**, **ittas**, **megittasul**, **italos**, **itkányos**, **itóka** származékszavakat. Az eredetileg **it-** igető a magyar leíró nyelvtan szerint **sz-**szel és **v-**vel bővülő alakjai adták az **iszik**, az **iszogat** alakokat, a **v-**és tőre az **ivó**, **ivás**, **ivászat** a példa. A fenti példák között az **iszákos** alakot azért nem említettem, mert bár a nyelvérzék az **iszik** családjába sorolja, kialakulása más. Benne a 'tarisnya, átalvető, tömlő' jelentésű **iszák** szavunk rejtőzik. A régi **boriszák** szavunk jelentése 'bortömlő'. Átvitt értelemben a 'nagy borivót', a 'részes ember' jelentette a **borzsák**, **boroshordó**, **boriszák** is, ez utóbbi szó utótagjának elvonásából keletkezett a mai **iszákos** szavunk. Az **iszogat** rokon értelmű párja az **iddogál** (< **it-dogál**) meg a nyelvjárás **illogat** is. Az ivásnak szép számmal vannak konkrét síkon is állandósult szókapcsolatai.

Iszik, mint a gödény – mondjuk. A régi gödény szavunk jelentése: pelikán. A 'sokat ivó ember' értelme abból érthető, hogy a pelikánok (a gödények) merítőhálószerű csőrükkel a vízből nagymennyiségű halat fognak, s sok vízzel együtt nyelik le. Ilyen szó-láshasonlat továbbá az **Iszik, mint a csap**, meg az **Iszik, mint a kefekötő**. Érthető, hogy a csapból ömlik a folyadék, akár a víz, akár a bor, de hogy a mesteremberek közül miért éppen a kefekötő iszik a legtöbbet, az már magyarázatra szorul. A szegény **kefekötő**ket bizony ártatlanul keveri rossz hírbe ez a szó-láshasonlat, hiszen a kefekötők sem szeretik jobban az itókat, az italt a más mester-ségbelieknél. A **kefekötő** csak a nyelvi tréfa kedvéért került a szó-lásba, mégpedig nem a magyarban, hanem a németben. **Az iszik**,

mint a kefekötő ugyanis szó szerinti fordítása ennek a német szólásnak: **Ein trinkt wie ein Bürstenbinder**. Ám a magyarban annyira meggyökeresedett, hogy ma már nem tekinthető idegenszerűségnek. Petőfi is él vele: „Bebaktat egy közel eső/ Kocsmába/ S iszik, mint a kefekötő/ Bújába.”

Aki **pertut iszik valakivel**, az koccintás közben a távortartó magázásról áttér a bensőséges kapcsolatot ígérő tegezésre. Aki viszont **leissza magát a sárga földig**, az olyan részeg lesz, hogy a lábán sem tud megállni, részegségében a földön fekszik. A **sárga földig** szó szerkezete valami nagyobb mértéket jelent, mint a jelző nélküli puszta **földig** határozó. Az ilyen embert, ahogy mondani szokták, **az asztal alá isszák** az italt jobban bíró cimborák.

Előre **iszik a medve bőrre** – mondjuk akkor, ha valaki előre örül olyasminnek, aminek fölöttébb kétséges a megnyerése. Ez esetben olyan világiáró anekdotáról van szó, amely az európai népek csaknem mind egyikénél megtalálható. Az értelmezésének is sokféle a magyarázata. Az anekdotát Andrad Sámuel, a XVIII. század végén élt háromszéki származású bécsi orvos így meséli el: Összebeszélt egyszer három cimborára, hogy ártalmatlanná teszik a közeli erdőben garázdálkodó medvét. Hogy bátorságot merítsenek, betértek egy csapszékbe, s ott jót ettek, ittak. Mivel azonban pénzüik nem volt, azt ígérték a csaplárosnak, hogy tartozásukat majd a medve bőrre árából fizetik ki. A vadászat azonban balul ütött ki. Amikor a medvét meglátták, az egyik elszaladt, a másik felmászott a fára, a harmadik földre feküdvé halottnak tetette magát. Ehhez ment a medve, körülszaglászta, és abban a hiszemben, hogy döggel van dolga, otthagya-

ta. Mikor már túl voltak a veszélyen, kérdeztek a földön fekvő társukat: Mit súgott a medve a füledbe? – Csak azt mondta, hogy máskor sohase igyunk a bőrére, amíg őt magát meg nem fogjuk.

Az ital az állandósult szókapcsolatokban többnyire bor: **Borban az igazság; Borba fojtja a bánatát; A jó bornak nem kell céger.** A víz, mint ital kevésbé szerepel a szó-

kapcsolatokban: Van, aki **a vizet csak mosdásra használja; Vízet csak keresztelesekor látott; Vihar egy pohár vízben; Úgy gyűlöli, hogy megfojtaná egy pohár vagy kanál vízben.**

Murádin László

(Erdélyi Szemmel – Erdélyi Magyarok Ausztriai Egyesülete, 2013/36 karácsony)

Szilva Ingrid

A lélek kulcsai

Edvard Mirzoján emlékére (1921.máj.12.-2012.okt.5.)

Vannak pillanatok, melyek kiemelnek a könyörtelenül zajló időből. Vannak emberek, akik ezt lehetővé teszik: ők életünk kulcsfigurái. Vannak szavak, melyek ezekben az elvarázsolt pillanatokban lelkünkbe hatolnak, és meghatározzák dolgainkat.

Az Örmény Nemzeti Könyvtár 2007-ben fennállásának 175. évfordulóját ünnepelte. A kerek dátum tiszteletére okt.24-26 között nemzetközi tudományos konferenciát tartottak Jerevánban. Dr. Issekutz Saroltával és Zsigmond Benedekkel jómagam is résztvettem a rendezvénysorozaton, melynek nyitókoncertje egyben lemezbemutató-hangverseny is volt. Az év tavaszán jelent meg *Örmény miniatűrök zongorára* c. lemez. Ez a CD hajdanvolt és kortárs örmény komponisták műveiből állt össze.

Mindig fontosnak éreztem, hogy röviden bemutassam szóban is az elhangzó műveket, és szerzőikről is szóljak. Idehaza ez főként helyenvalónak tűnik, hisz az örmény zenét kevesen ismerik. De képzelje a nyájas olvasó a helyembe magát: Örményország fővárosában én, a Magyarországról jövő, az örmény zenéről beszélek, méghozzá a két élő zeneszerző jelenlétében... Szerencsémre oroszul elfogadhatóan tudok, így „majd-

nem szabadon” számyalhattak a gondolatok. A zene is, mint tudjuk, nyelv, bár más eszköztárral rendelkezik. Nos, a zongoramuzika és a beszélt szöveg egyre lendületesebben váltogatta egymást, és olybá tűnt, a nagyszámú közönség nemcsak értette, de szeretettel nyílt meg az elhangzottaknak. Komitasz, Alekszandr Szpendiarján, Aram Hacsaturján már a szférák zenéjét hallják, de a koncerten elhangzottak Vahram Babaján és Edvard Mirzoján művei is, akik jelenléttükkel tisztelték meg a rendezvényt. Sok mindenről szó esett. Beszéltem az örmény és magyar népzene között fellelhető párhuzamokról, az erdélyi gyökerű magyarországi örmény diaszpóráról is, megpróbálván bemutatni azt a zenei közeget, amibe annak idején belecsöppentek. Zongorista létemre elénekelttem (meglepetésnek szánva) a Bartók Béla által 1910-ben egy cigány vándorzenésztől gyűjtött Zádig, Zádig...kezdetű erdélyi örmény húsvéti dalt, melyről feltehetően ő is csak sejtette, hogy ez a mélabús dallam keleti eredetű lehet... Majd az örmény zenék után ráadásként hangzottak el a Román táncok 4. darabja a húsvéti dal Bucsumi tánc címmel), a Három csíkmegyei népdal és az Este a székyeknél.

Soha leglelkesebb és értőbb hallgatóságot! Ezek azok a pillanatok, amik kárpótolnak a sokévi küzdelemért, melyet a művész a gravitáció ellen folytat... A közönség malomkerékny virágcsokrokkal halmozott el, sugárzó tekintetek tüzeiben fürödtem, sokan meg akartak érinteni, simogatni...

Ekkor vettem észre az első sorban egy különös öregurat, aki felesége karjára támaszkodva jött be a terembe koncert közben. Magas, szikár, hófehér hajú arisztokratikus jelenség... Ő Edvard Mirzoján zeneszerző, az örmény kortárs zene doyenje, nemzetközi zongoraversenyek zsűritagja, Kodály Zoltán barátja, pianisták és komponisták nemzedékeinek mestere, aki végighallgatta Album unokámnak c. általa írt sorozatát is az előadásomban. A sok gratu-

láció engem legbelül mindig visszabilent a józan önkritika mezejére, így az ő megtisztelő szavai után valami olyasmit találtam kérdezni, hogy a félreütött, fals hangok ellenére is tetszett neki a zeném? Ekkor hangzottak el azok a kulcsszavak, melyeket mint kincset őrzök a szívemben: „Kislány, jegyezd meg: nincsenek fals hangok, csak fals lélek van!”

Sokszor jutnak eszembe égszínké szemei és az a szelíd hang, amin szólt hozzám. Nemrég jutott tudomásomra, hogy már ő is a halhatatlanok társaságában hallgatja a menyeyi muzsikát... Rajtam kívül bizonyára másoknak is hiányzik fénylő jelenléte! Minden bizonnyal sokan birtokolnak tőle kapott, kincsként őrzött kulcsszavakat...

Az örök világhosság fényeskedjék neki!

A Titanic 13 székyé áldozata

Valószínűleg kevesen tudják, hogy az 1912-ben elsüllyedt Titanic luxusgőzös fedélzetén 14 székyé férfi is szolgált, és közülük csak egy élte túl a katasztrófát, a tusnádi születésű Jováki Ferenc személyében.

A székyé fiatal emberek kálváriájáról a gyergyószentmiklósi Bencze Géza bácsi szerzett tudomást, akit 1936 őszén megharapott egy veszett kutya, és ezért Bukarestbe került kezelésre, ahol őt egy tusnádi származású székyé család vette pártfogásba. Akkor tudta meg, hogy a Sántha család egyik gyermeke is odaveszett a Titanicon.

Hogyan kerültek a székyé legények a Titanicra?

Az 1800-es évek végétől egyre több székyé mesterember ment el a román fővárosba szerencsét próbálni, néhány esztendő múlva a Bukaresti iparosok nagy része székyé földi mesteremberekből állott.

Európa nagyvárosaiban segédtüzelőket toboroztak különböző nagy hajókra – köztük

az akkor elkészült Titanicra is – a segédtüzelők pedig nem kellett jegyet vegyenek, kosztot kaptak, így ingyen juthattak át Amerikába – mesélte Bencze Géza bácsi.

A jobb életben reménykedő székyé legények alig várták, hogy munkába állhassanak a luxushajón és az óceánon átkelve Amerikába érjenek. Csakhogy nem így történt, a Titanic jéghegynak ütközése idején mind a 14-en a kazánoknál voltak, közülük csak egy maradt életben, Jováki Ferenc, ő számolt be a társai tragédiájáról – magyarázta a gyergyószentmiklósi bácsi.

A 100 évvel ezelőtt történt tragédia színhegyére elsőnek a Kárpátia nevű gőzös sietett, amelynek orvosa Lengyel Árpád volt, aki talán találkozott is a székyé túlélővel. Az 1523 odaveszett utast a krónikák név szerint említik, de a legénység 688 vízbefulladt emberéről kevés adat van.

(erdély. ma, 2013. május 05. – Bálintné Kovács Júlia tallózása)